

POLITICKÁ A SOCIOEKONOMICKÁ GEOGRAFIE

7. přednáška
(verze na web)

POLITICKÁ A SOCIOEKONOMICKÁ GEOGRAFIE

Konflikty
Definice pojmu

3 základní druhy mezilidských interakcí

- **Spolupráce** – společně se dosahuje určitý cíl, nebo prosazují společné zájmy
- **Soutěž** – aktéři se snaží dosáhnout téhož cíle na úkor ostatních, ale v rámci pravidel platných pro všechny, jejichž dodržování stojí nad zájmy aktérů (dodržení pravidel je důležitější než dosažení cíle)
- **Konflikt** – aktéři se snaží dosáhnout téhož cíle na úkor ostatních, jejich pozornost je ale upřena přednostně na konkurenty, nikoliv na dosažení cíle jako při soutěži

Konflikt je tedy ...

- ... sociální situace, kdy v tomtéž okamžiku minimálně dva aktéři usilují o získání téhož statku/hodnoty, přičemž tohoto statku/hodnoty není dostatek, aby uspokojil poptávku všech aktérů
- Konflikt má 4 základní aspekty. Při konfliktu
 - **aktéři**
 - **jednají**, aby
 - prosadili své **zájmy** a hodnoty, které jsou
 - **neslučitelné.**

Konflikt nemusí být násilný ...

... a ani „společensky nežádoucí“

- spory a konflikty jsou přítomny ve všech společnostech a ve všech mezilidských vztazích
- ne všechny konflikty obsahují prvky ozbrojeného násilí:
 - propaganda, demonstrace, sankce, soudní pře
- konflikty mohou být i produktivní a kreativní
 - mnohé západní společnosti jsou postaveny na myšlence soutěže jako „hybatele pokroku“)
- mohou však být velice nákladné a mohou také mít drastické následky

Hranice soutěží – konflikt

- Hranice je nevýrazná, soutěž přerůstá v konflikt zejména tehdy, když:
 - Jedna ze stran (z)hodnotí pravidla jako příliš omezující
 - Šance na vítězství v soutěži jsou velmi nevyrovnané
 - Pokud některá strana v rámci pravidel vůbec nemůže dosáhnout vítězství
 - Pokud zmizí autorita dbající na dodržování pravidel (např. ve zhroutených státech, po revolucích nebo převratech – Irák, Albánie ...)

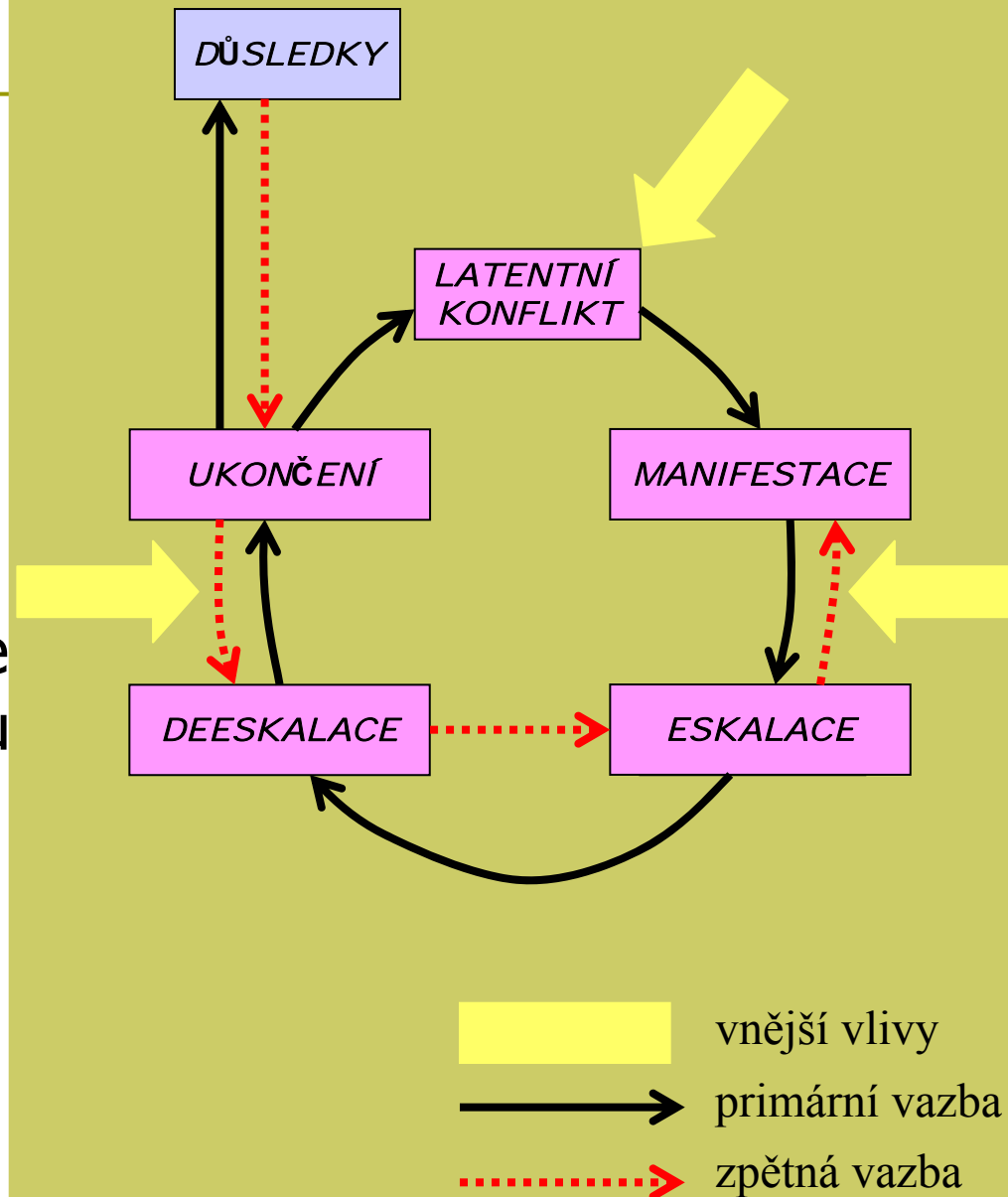
POLITICKÁ A SOCIOEKONOMICKÁ GEOGRAFIE

Konflikty
Konfliktní cyklus

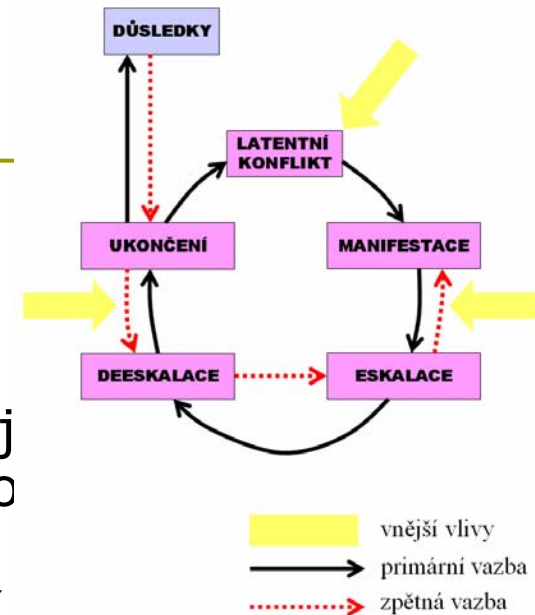
Fáze konfliktu (konfliktní cyklus)

- Jde o dynamický proces vývoje konfliktu, jednotlivá stádia se mohou opakovat, konflikt se může vracet do nižších stádií, ale zpravidla se žádné stádium nepřeskakuje
- Některá řešení mohou být jen dočasná nebo zdánlivá, pak dojde k opakování celého cyklu

Fáze konfliktu (konfliktní cyklus)

- **Latentní fáze** (existují podmínky pro vznik konfliktu, ale konflikt se neprojevuje)
- **Manifestace** (jedna za stran jasně artikuluj svoje požadavky a záměr je aktivně prosazovat na úkor strany druhé)
- **Eskalace** (často zapojení armády, rozšíření témat)
- **Deeskalace** nastane ve chvíli, kdy:
 - Jeden protivník získá výraznou převahu (druhý se pak musí podřít)
 - Konflikt dospěje do **mrtvého bodu** (dosáhne se rovnováhy sil a ukáže se, že konflikt „dosavadními prostředky“ řešitelný není)
- **Ukončení**

Eskalace konfliktu – 24 stupňů

0	mírový stav	konflikty nedosahují intenzity krize	
KRIZE			
1	diplomacie	protestní nóty	červenec 1914 – rakouské ultimátum Srbsku po sarajevském atentátu
2	propaganda	polooficiální obvinění, pohružky	24. 4. 1938 – karlovarské požadavky Sudetoněmecké strany
3	diplomacie	povolání velvyslance ke konzultacím domů	říjen 2007 – povolání tureckého velvyslance v USA ke konzultacím
4	diplomacie	odvolání velvyslance	září 2006 – odvolání ruského velvyslance z Gruzie
5	diplomacie	hrozba vážnými důsledky	16. 9. 1938 – ultimatum Spojeného království a Francie vládě ČSR
6	diplomacie	hrozba omezeným hospodářským bojkotem	říjen 2006 – turecká hrozba hospodářských následků pro Francii
7	hospodářské vztahy	omezený hospodářský bojkot	říjen 2006 – turecký omezený bojkot zboží z Francie
8	diplomacie	hrozba úplnou ekonomickou blokadou	1962 – ekonomické hrozby USA směřované Castrovu režimu na Kubě
9	hospodářské vztahy	ekonomická blokáda	30. 5. 1992 – sankce RB proti Jugoslávii
10	propaganda	široké oficiální obviňování a pomlouvání	1938 – projevy A. Hitlera proti Československu
11	vojenství	demonstrace síly bez konfrontace	13. 9. 1938 – vyhlášení stanného práva a rozpuštění Sudetoněmecké str.
12	vojenství	částečná mobilizace	21. 5. 1938 – částečná mobilizace československé armády
13	vojenství	omezená konfrontace vojenských sil	21.–22. 9. 1938 – pokus jednotek SS a SA o obsazení českého pohraničí
14	vojenství	úplná mobilizace	23. 9. 1938 – úplná mobilizace československé armády

Eskalace konfliktu – 24 stupňů

HLUBOKÁ KRIZE

15	diplomacie	formální přerušeni diplomatických styků	1981 – přerušeni dipl. styků mezi Sýrií a Irákem (irácko-iránská válka)
16	veřejnost	přerušeni komunikace mezi občany	srpen 1961 – stavba berlínské zdi
17	vojenství, ekonomika	formální blokáda	3. 2. 1962 – blokáda obchodu mezi USA a Kubou
18	veřejnost	omezená evakuace	podzim 1938 – evakuace českých úředníků z pohraničí
19	vojenství	okázalá omezená demonstrace síly	červen 1968 – cvičeni vojsk Varšavské smlouvy na území ČSSR

VÁLKA

20	vojenství	kontrolovaná lokální válka	březen–červen 1999 – zásah vojsk NATO v Kosovu
21	vojenství	omezená celosvětová válka	1914–1918 – 1. světová válka
22	vojenství	úplná evakuace, vyklizení	2005 – izraelská evakuace osad v pásnu Gazy
23	vojenství	lokální jaderná válka	
24	vojenství	totální válka ve světovém měřítku	1939–1945 – 2. světová válka

upraveno podle:
Krejčí, O. (1997): Mezinárodní politika

POLITICKÁ A SOCIOEKONOMICKÁ GEOGRAFIE

Konflikty
Klasifikace konfliktů

... především:

□ **Násilné / ozbrojené konflikty**

- Alespoň jeden z aktérů použije ozbrojené násilí
- Těší se větší pozornosti veřejnosti a také výraznějším snahám je řešit

□ **Nenásilné**

- Nepoužije se ozbrojené násilí, konflikt probíhá za použití hospodářských, politických nebo ekonomických prostředků
- Může jít i o první fáze eskalace konfliktu, který následně přeroste v ozbrojený
- ... ale také o „šedou zónu“ kolem hranice konflikt x soutěž
- Jsou sledovány méně, hlavně se studuje nebezpečí jejich další eskalace
- Přesto mohou mít závažné hospodářské nebo politické důsledky

... podle ztrát na životech

□ **Konflikty nízké intenzity**

■ **Malý ozbrojený konflikt**

- více než 25 lidí za rok zemře v boji, v průběhu celého konfliktu ale do 1000 lidí

■ **Střední ozbrojený konflikt**

- za rok zemře 25–1000 lidí, v celém konfliktu více než 1000

□ **Konflikty vysoké intenzity**

■ **Válka**

- nejméně 1000 obětí za rok

... podle mezinárodního práva

- mezinárodní právo (Ženevská konvence) rozlišuje 4 kategorie ozbrojených konfliktů na základě toho, jaký charakter mají jejich aktéři:
 - **Mezistátní konflikty (A)** (*international conflicts*) – vyhlášená válka nebo ozbrojený konflikt mezi 2 nebo více státy, do této kategorie spadá také okupace (i v případech, kdy se neseťká s odporem)
 - **Národně osvobozenecká hnutí (B)** (*Struggles for national self-determination*) – boj proti okupaci, boj národů proti koloniálním a rasistickým režimům za sebeurčení
 - **Vnitrostátní konflikty (C)** (*Intrastate conflicts*) – ozbrojený konflikt mezi armádou státu a jinými organizovanými ozbrojenými skupinami majícími velení a kontrolujícími část území, jež umožňuje provádět trvalé a koordinované vojenské operace a aplikovat ženevské konvence; nepatří sem izolované násilné činy, vnitřní nepokoje ap.
 - **Ostatní ozbrojené konflikty (D)** – jde o konflikty vnitrostátní, kde ale bojující strany nesplňují předchozí definici

... podle mezinárodního práva

- První 2 kategorie mají velmi přísná pravidla vedení boje, kterými se musí řídit a existují jasně definované kontrolní mechanismy
- Možnosti mezinárodní kontroly vnitrostátních konfliktů jsou menší
- Zvláštní charakter – vlastně tvoří 5. kategorii – mají:
 - **Internacionalizované vnitrostátní konflikty** (*Intrastate internationalized conflicts*) – jde o primárně vnitrostátní konflikt (aktéři jsou uvnitř jednoho státu), mezinárodní společenství ale působí jako prostředník nebo garant řešení konfliktu (mírové mise, uznání povstalců, apod.)

... podle geografického rámce

- **Lokální války** (uvnitř státu, nebo mezi 2 státy)
 - Např. irácko-iránská válka, válka v Jižní Osetii
- **Regionální války** (více států jednoho regionu)
 - např. izraelsko-arabská válka 1948–49, válka v Kongu
- **Globální válka** (větší množství zemí z různých regionů a kontinentů)
 - obě světové války

... podle délky trvání

□ **Krátké války**

- rozhodne je zpravidla jedna bitva, trvají do 1 roku
- Obvykle má jeden soupeř výraznou převahu
- Např. první válka v Zálivu (1990–1991), válka v Jižní Osetii, šestidenní válka (1967), dobytí Francie (1940)

□ **Vleklé války**

- řada bitev, trvají přes 1 rok, někdy i celá desetiletí
- Obvykle jsou síly přibližně vyrovnané
- Např. irácko-iránská válka, indicko-pákistánský konflikt, v minulosti „stoletá“, třicetiletá, sedmiletá válka, války s Osmanskou říší

... podle intenzity

□ **omezené války**

- pro dosažení omezených politických cílů – např. kvůli připojení určitého území
- nejsou mobilizovány všechny zdroje
- civilisté většinou mimo – např. prusko-rakouská válka (1866)

□ **totální války**

- dosažení absolutního cíle
 - mobilizují se veškeré zdroje státu
 - přímé dopady na civilisty – např. světové války, americká občanská válka, v některých aspektech válka v Bosně
- Omezené války často končí nerozhodně nebo kompromisem, totální války zpravidla není možné ukončit dohodou, ale jen porážkou jedné ze stran
- Totálním cílem je obecně zničení protivníka, např. bezpodmínečná kapitulace (velmi vzácný jev!!!), okupace celého státu, svržení vlády

... podle způsobu vedení války

□ Pravidelná válka

- válka je formálně vyhlášena subjektem mezinárodního práva
- bojuje armáda, civilisté mimo
- dodržují se zvyklosti vedení boje a zacházení se zajatci

□ Nepravidelná válka

- válka není formálně vyhlášena, nebo někteří aktéři nejsou státy
- bojují i nepravidelné ozbrojené formace, často zapojeni do bojů civilisté
- dodržování zvyklostí vedení boje a zacházení se zajatci je problematické (Kdo je příslušník bojující strany a kdo civilista? Jaké je právní postavení bojujících stran?)
- specifické jsou metody boje:
 - vyhýbání se přímému boji
 - překvapivé útoky ze zálohy
 - útoky na pečlivě vybrané cíle (infrastruktura, významní činitelé)
- Nepravidelná válka je typická pro národněosvobozenecká hnutí a různé revoluční skupiny, může však být i doplňkem pravidelné války – např. partyzánské hnutí u nás nebo v SSR v týlu nepřítele)

POLITICKÁ A SOCIOEKONOMICKÁ GEOGRAFIE

Konflikty
Příčiny konfliktů

Jaké *cíle* mají války?

- Příčin celá řada, nejběžnější jsou:
 - **války pro zisk** (suroviny, území, strategická výhoda, dopravní koridor)
 - **války ze strachu** (většina států se cítí subjektivně ohrožena – proto vznikají „preventivní války“, cílem je odstranit skutečné nebo domnělé ohrožení ze strany protivníka)
 - **války ze zásady** (cílem je šíření ideologie – křížácké výpravy)

Jaké jsou ale vlastně *příčiny*?

- Příčiny lze hledat obecně na 3 úrovních:
 - Jsou války způsobeny systémem mezinárodních vztahů? (pak je potřebná *system-level analysis – analýza na úrovni systému*)
 - Vznikají příčiny na úrovni států? (potřebná *state-level analysis – analýza na úrovni států*)
 - Zapříčiňují války rozhodnutí jednotlivců? (je potřebná *individual-level analysis – analýza na úrovni jednotlivců*)

Způsobuje války

system mezinárodních vztahů?

- Jako hlavní možné příčiny konfliktů z této oblasti se zmiňují:
 - anarchie MPS
 - změny v rozložení moci
 - regionální rivality (konflikt v sousední zemi ⇒ možnost přenesení v případě, že země jsou kulturně nebo ekonomicky provázané)
 - růst množství zbraní a jejich inovace (bezpečnostní dilema!)
 - globálních nevojenské hrozby: mezinárodní kriminální gangy, teroristické skupiny, ekonomická destabilizace, environmentální degradace, nedostatek přírodních zdrojů...)

Způsobují války

vnitřní faktory jednotlivých států?

- Jako hlavní možné příčiny konfliktů z této oblasti se zmiňují:
 - kolaps státu
 - změny politických režimů
 - **nacionalismus, náboženský extremismus**
 - spory o přírodní zdroje
 - dopady kolonialismu
 - nerovnoměrný rozvoj (zvláště nebezpečná je nezaměstnanost mládeže)
 - represivní režimy
 - historie, předchozí konflikty (konflikt stát ekonomicky vyčerpá ⇒ je náchylnější k dalšímu konfliktu)

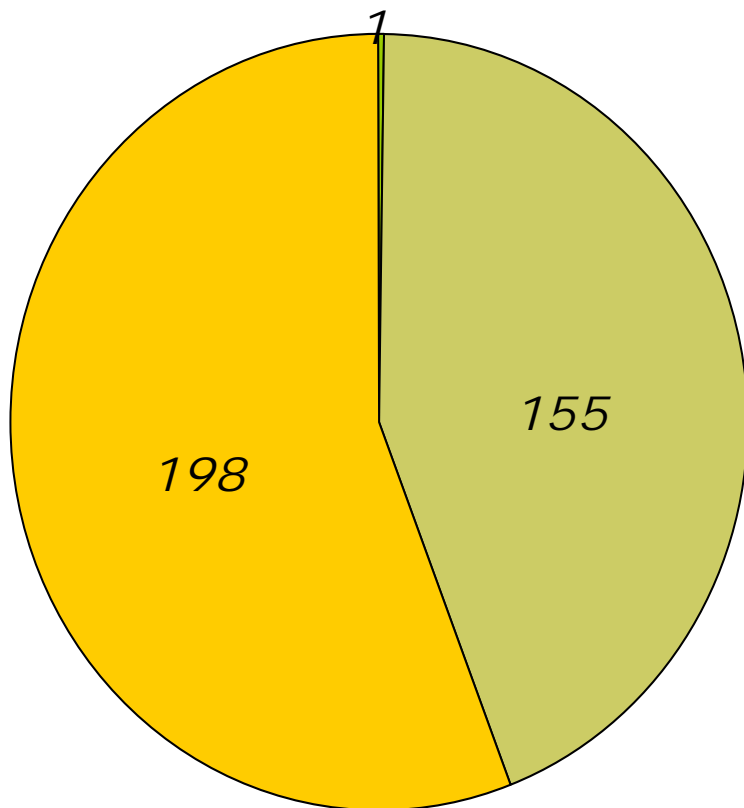
Způsobují války

vnitřní faktory jednotlivých států?

□ Kontroverznější příčiny:

- míra rizik a možných zisků spojených s válkou (státy „uvažují“ ekonomicky, k válce se uchýlí, když je riziko prohry malé a zisk lákavý ⇒ mír přirozeným důsledkem obchodu)
- chudoba (státy chtějí válkami vyřešit problém chudoby)
- povaha vládnoucího režimu (nikdy proti sobě nebojují demokratické státy)
- hypotéza obětního beránka (před vnitropolitickými boji a nejednotou stát ochrání nejlépe společný vnější nepřítel, válka s ním odvrací pozornost od vnitřních problémů – *diversionary theory of war*)

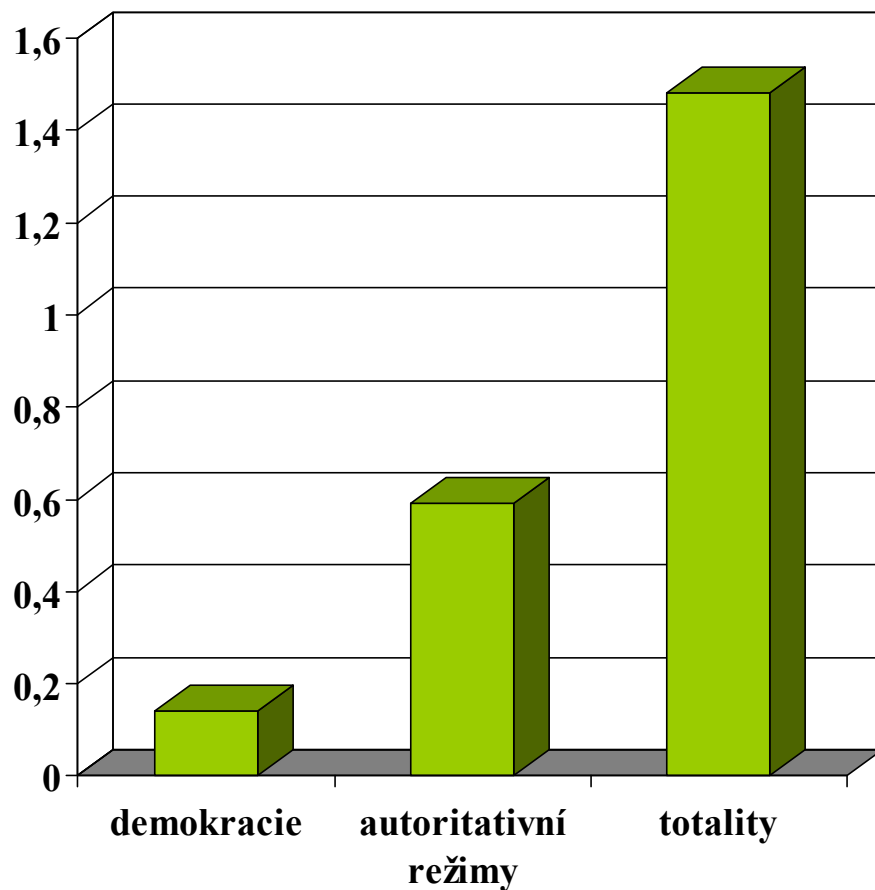
Vztah válek a demokracie

Války v letech 1816–1991
(počet)

- demokracie - demokracie
- demokracie - nedemokratický stát
- nedemokratický stát - nedemokratický stát

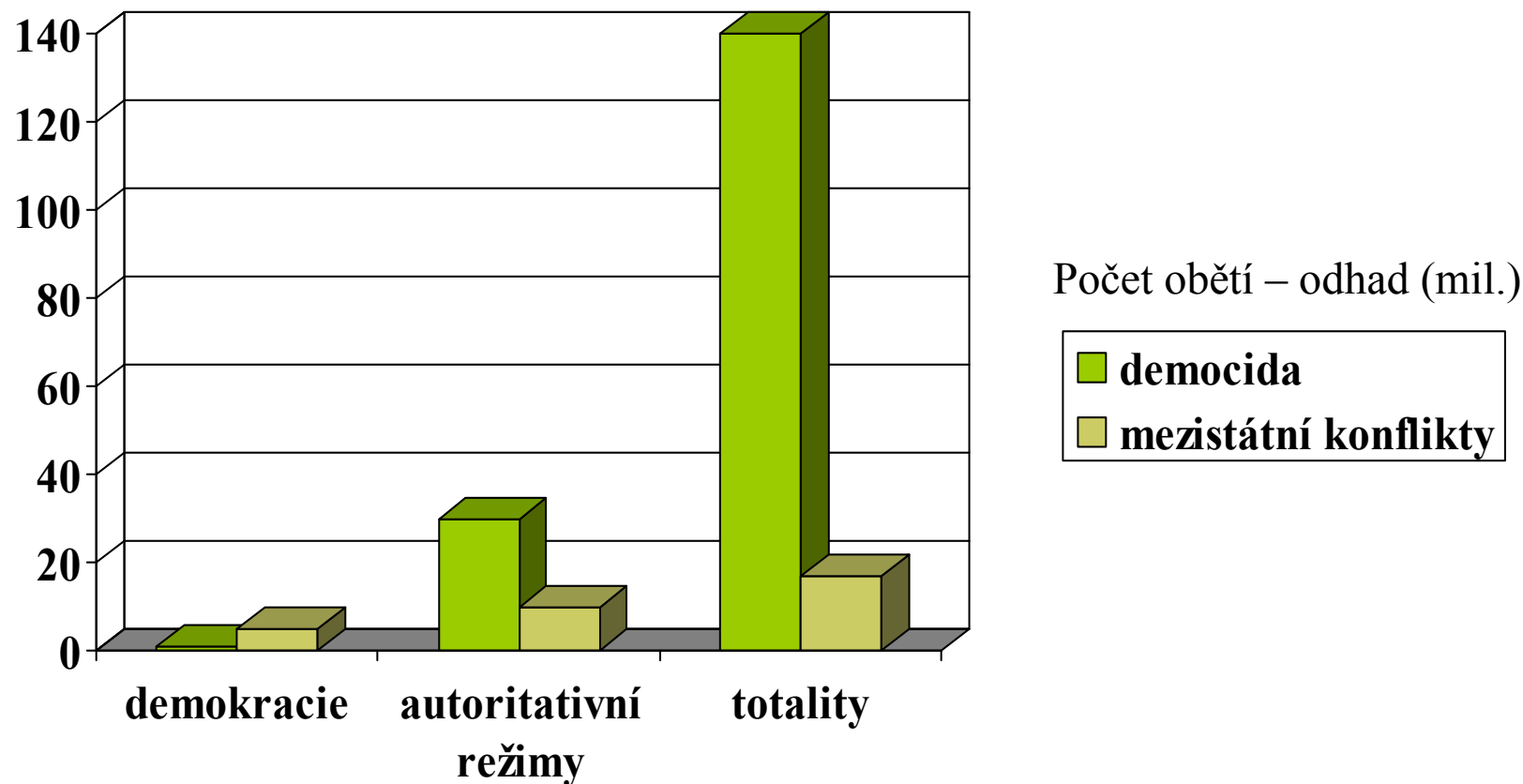
Vztah válek a demokracie

Podíl obyvatelstva zemřelého
v bojích (1900–1987) – odhad (%)

■ přímé ztráty
obyvatelstva v bojích

Vztah válek a demokracie

Způsobují války rozhodnutí jednotlivců?

- Jako hlavní možné příčiny konfliktů z této oblasti se zmiňují:
 - lidská přirozenost
 - chybné vnímání protivníka, nesprávná interpretace, komunikační problémy
 - nekvalitní / nekompetentní vedení
 - hypotéza kazisvětů (při politických rozhodováních dokáží zastánci silových řešení lépe prosadit své názory)

POLITICKÁ A SOCIOEKONOMICKÁ GEOGRAFIE

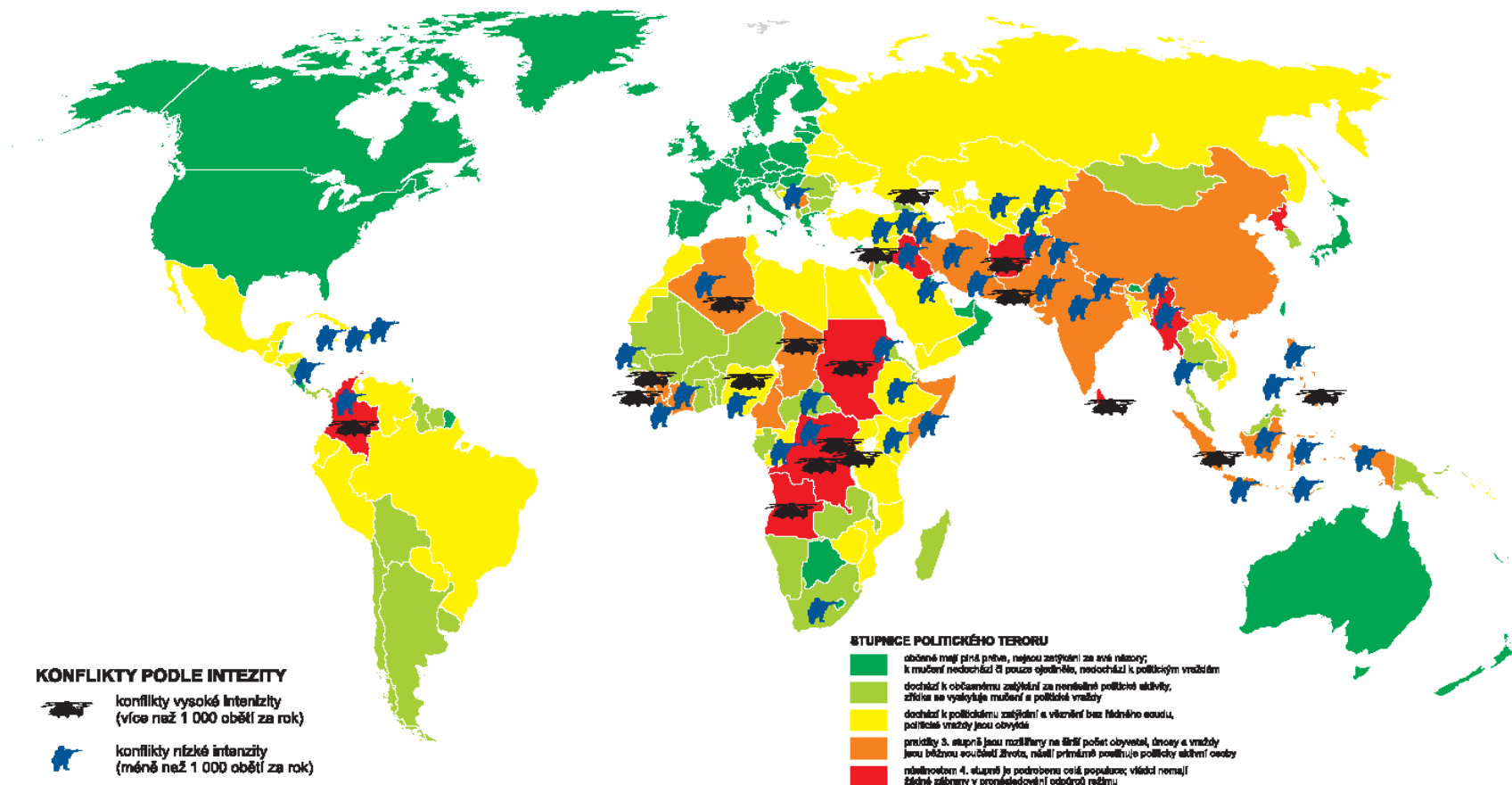

Konflikty
Dlouhodobé trendy

Trendy?

- Je váleček stále více?
- Které typy ozbrojených konfliktů převažují?
- Jaká je regionální distribuce ozbrojených konfliktů?
- Jsou války stále více destruktivní?

Současné konflikty

Něco je přeci jen jisté ...

- ❑ o některých trendech se vedou spory, na jednom se ale všechny studie shodují:
 - Před rokem 1950: 80 % všech obětí válečných konfliktů byli vojáci
 - Po roce 1950: 75 % obětí tvoří civilisté
 - Současnost: až 90 % obětí jsou civilisté
- ❑ po roce 1960 se zjevně jedná o záměr
- ❑ nejméně 2/3 současných konfliktů má kořeny v etnických nebo náboženských rozdílech

POLITICKÁ A SOCIOEKONOMICKÁ GEOGRAFIE

Konflikty
Řešení konfliktů

Způsoby řešení konfliktu – obecně

- ❑ **Únik** – jedna ze stran se dobrovolně separuje od druhé, styky jsou přerušeny
- ❑ **Ústupek** – jedna ze stran změní své cíle, by udržela dobré vztahy s protivníkem
- ❑ **Útok** – dosažení cíle je důležitější, než narušení / zničení vztahů s protivníkem
- ❑ **Kompromis** – obě strany částečně sleví ze svých cílů, aby obě mohly částečně uspokojeny (chápáno jako „nejspravedlivější“ – v praxi ale může vést k tomu, že jsou obě strany ukřivděny)
- ❑ **Dohoda** – hledá se řešení, které obě strany považují za výhodné (na rozdíl od „čistého“ kompromisu nezanechává pocit křivdy, je východiskem k možným dobrým vztahům obou stran)

Reálné možnosti jsou ...

- strany se dohodnou
- silnější strana vyhraje
- zásahem třetí strany je stranám vnuceno řešení
- zmizí předmět sporu (např. zdroj surovin) nebo aktéři zjistí, že jeho rozdělení je efektivnější, než vedení sporu
- u konfliktů s více příčinami dojde k výměně „kus za kus“ (jeden protivník získá A, druhý získá B)
- změní se priority zájmu některého z aktérů (např. po výměně politických elit), podstata sporu přestane být aktuální

Konflikty a mezinárodní společnost

- obecným cílem je napomoci řešení
 - proč ale ne taktika: „Nechme je vyřídit si to mezi sebou!“ – event. zasahovat vůbec?
- mírové/nenásilné řešení preferováno vůči válce/násilnému řešení
- klíčové otázky:
 - Lze skutečně trvale řešit každý z probíhajících konfliktů?
 - Co je to vlastně mír? Jaké řešení považovat za „úspěšné“

Konflikty a mezinárodní společenství

je třeba odlišovat:

□ **Řešení konfliktu**

- = snaha o ukončení bojů/násilí a zároveň o odstranění příčin konfliktu (sporů o statky/hodnoty), tj. o uspokojení základních požadavků obou stran; důležité jsou často institucionální změny, nové sociální vztahy vedoucí k odstranění „obrazu nepřítele“ (např. vznik EU mj. jako řešení francouzsko-německého konfliktu)

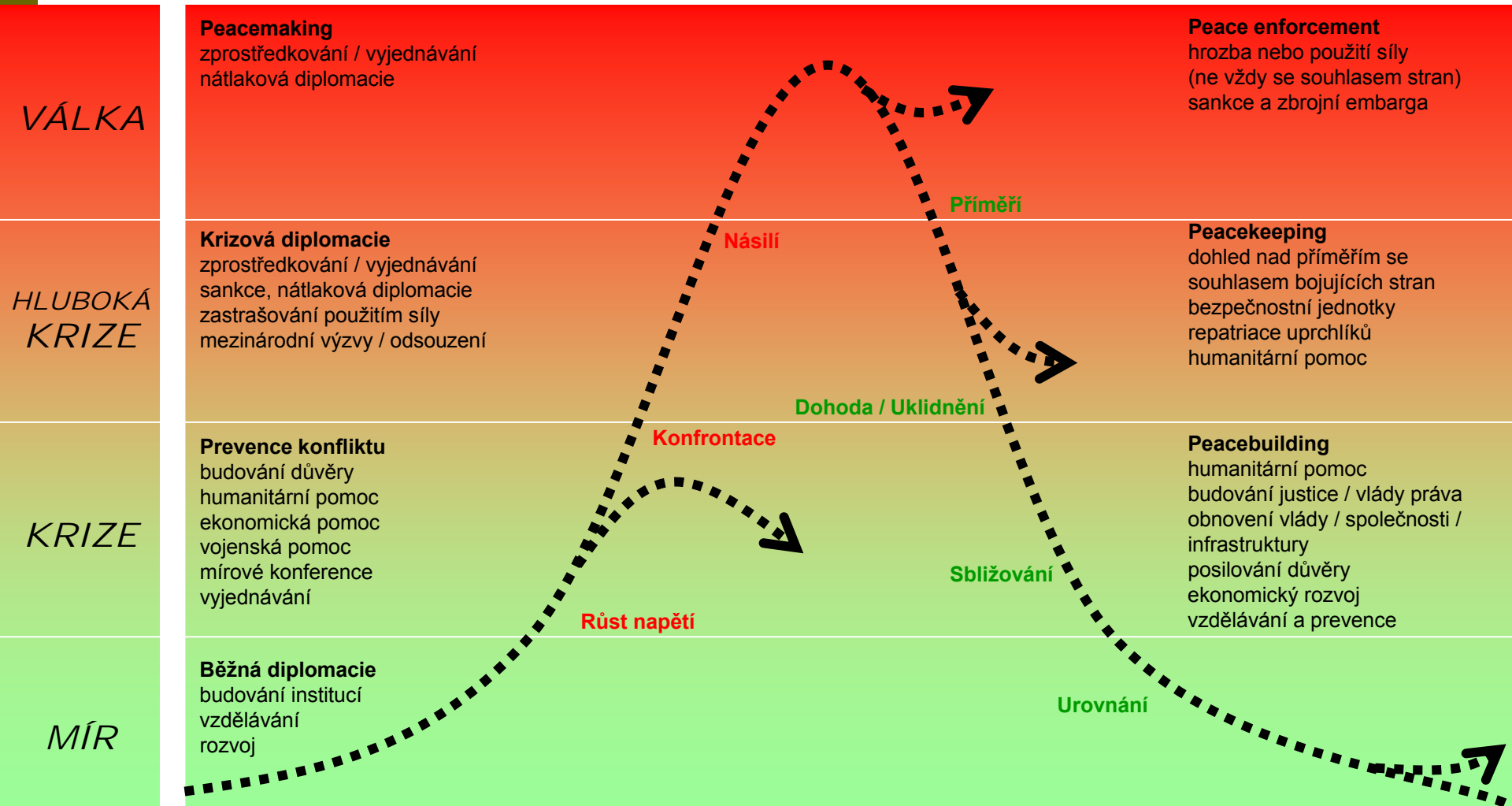
□ **Management konfliktu**

- = (pouze) snaha o ukončení bojů/násilí, případně snaha o redukci jejich destruktivnosti, prevence dalšího nárůstu konfliktu (např. odsun/vyhnání Němců z ČSR po 2. světové válce)

Řešení konfliktu

- Při řešení konfliktu je dosažen tzv. **pozitivní mír**, u managementu jsou často bojující strany jen odděleny za použití vojenské síly z vnějšku – tzv. **negativní mír**
- **do 90. let:** jednoznačně převládal názor, že mezinárodní společenství se má do konfliktů „vměšovat“ jen ve smyslu managementu konfliktu
 - Nejefektivnější management konfliktu je **separace aktérů konfliktu**
- v současnosti preference odstranění příčin, naopak separace je chápána jako nežádoucí / nepřípustný postup
 - Nejefektivnější se zatím jeví strategie „mír za rozvoj“ – masivní rozvojová pomoc „výměnou“ za dodržování míru
 - Tento postup je ale drahý a efektivita není jasná (právní prostředí v krizových oblastech apod.)

Management mezinárodního konfliktu

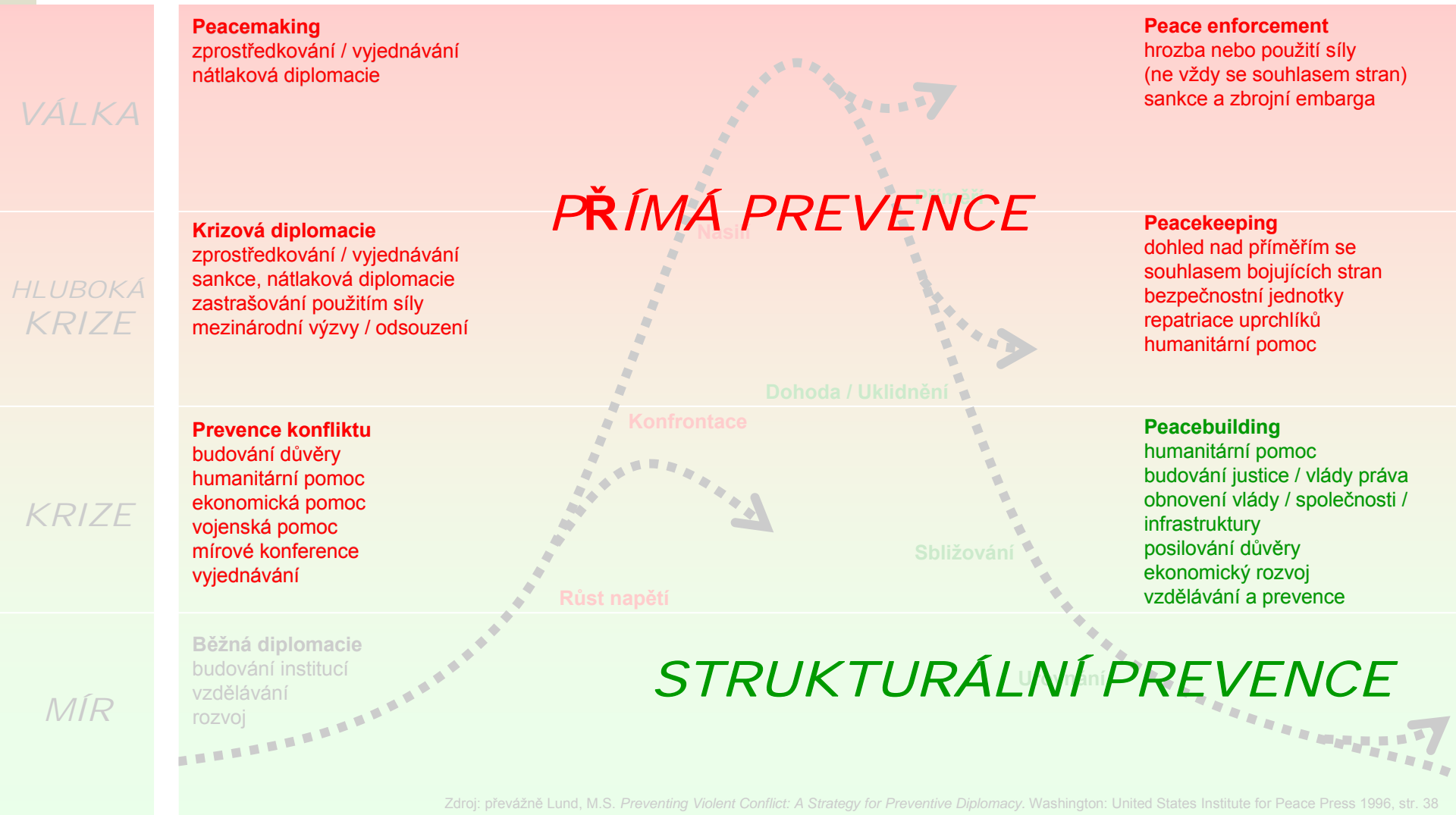
Prevence konfliktu

Od 90. let 20. století zjevná snaha o včasné rozpoznání konfliktní situace a odstranění jejích příčin ještě před vypuknutím a eskalací konfliktu (prevence konfliktu).

Prevence může být:

- **přímá** (lehká, minimální)
- **strukturální** (hluboká, maximální)

Management mezinárodního konfliktu

Kdo má řešit konflikty?

- Výzkumem konfliktů se zabývá řada organizací, prostředky na jejich řešení má jen několik aktérů:
 - aktéři konfliktu
 - některé mezinárodní organizace (OSN, NATO, EU?)
 - sousední země, regionální mocnosti
 - Velmoci (USA, Rusko, Čína ...)

POLITICKÁ A SOCIOEKONOMICKÁ GEOGRAFIE

Konflikty
Výzkum míru

Pozitivní mír x spravedlnost

Dosažení míru naráží na řadu morálních dilemat (jak v teorii, tak v „praktické“) rovině:

- **Usmíření** (*Reconciliation*)
- **Válečné zločiny** (*War crimes*) – hraje stále větší roli, protože roste podíl civilních obětí konfliktů
- **Individuální odpovědnost**
- **Řešení problému příslušníků ozbrojených složek**

Morální dilemata míru

- Méně patrná jsou morální dilemata míru v těch případech, kdy konflikt skončí vítězstvím jedné strany
 - vítěz určuje, co je a co není mravné

Příklad ... dvě události:

- vesnice obsazena ozbrojenými oddíly podléhajícími vedení státu, dospělí muži zastřeleni, ženy a děti deportovány, vesnice vypálena
 - akci přímo nařídilo vedení státu
 - po změně politických poměrů byli hlavní aktéři potrestáni
 - 173 bezprostředních a 167 následných obětí, tj. **340 lidí**
- malé městečko obsazeno armádou a nepravidelnými ozbrojenými oddíly, které 4 dny systematicky vyvražďovaly dospělé muže, ženy a děti byly deportovány
 - účast státu je sporná
 - po 2 letech byly události vyšetřovány, pachatelé byli amnestováni
 - **763** těl nalezeno v hromadných hrobech, počet obětí zřejmě vyšší